พุทธวิธีการสอนเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการสอนในยุคปัจจุบัน

BUDDHIST TEACHING METHODS FOR ENHANCING TEACHING EFFECTIVENESS IN THE MODERN ERA

[1]วันเฉลิม ไชยยงค์, [2]สมเดช นามเกตุ, [3]บุญส่ง สินธุ์นอก และ [4]อริย์ธัช เลิศรวมโชค

[1]Wanchalurm Chaiyoug, [2]Somdet Namket, [3]Boonsong Sinthunok and [4]Arithat Loesruamchok

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

[1]6702105015@mcu.ac.th

Received: June 25, 2024; **Revised**: November 29, 2024; **Accepted**: December 28,2024

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอ “พุทธวิธีการสอนเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการสอนในยุคปัจจุบัน” ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีการสอนรูปแบบต่างๆ มากขึ้น โดยใช้สื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสาร การสอนที่มีมากในปัจจุบันอย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์การสอนรูปแบบต่าง ๆ แล้วพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าได้รับการพิสูจน์แล้วว่า พุทธวิธีการสอนของพระองค์สามารถช่วยให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายของการเรียนตามศักยภาพการเรียนรู้ของตน จากการศึกษาพุทธวิธีการสอนนั้น พบว่าพระพุทธองค์ใช้ผู้ศึกษานั้นเป็นศูนย์กลาง โดยมีสามองค์ประกอบที่มีความสำคัญตามลำดับดังนี้ 1) ผู้สอนนั้นต้องมีความเข้าใจผู้ที่เรียน โดยต้องรู้ถึงความต้องการ ความเชี่ยวชาญและศักยภาพ โดยใช้แบบสำรวจๆความต้องการ แบบประเมินความถนัด และแบบทดสอบความการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน เพื่อช่วยผู้สอนให้มีความเข้าใจศักยภาพของผู้เรียน 2) การเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้เรียน เลือกเนื้อหาที่สมเหตุสมผล มีการใช้ลำดับการสอนให้กับผู้เรียนให้เข้าใจได้ง่าย และ 3) จัดวิธีการสอน

---

[1] นิสิต, หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[3] ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[4] ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

เทคนิคมีการนำเสนอถ่ายทอดและเลือกใช้สื่อที่มีความเหมาะสมและดึงดูดผู้เรียน เมื่อผู้สอนได้บูรณาการใช้องค์ประกอบทั้งสามประการมาวางแผนและเตรียมการสอนตามหลักพุทธวิธี จะช่วยให้การสอนมีประสิทธิภาพบรรลุเป้าหมายมากขึ้น

คำสำคัญ: การพัฒนา, พุทธวิธีการสอน, ประสิทธิภาพการสอน,

Abstract

This article presents "Buddhist Teaching Methods to Enhance Teaching Effectiveness in the Modern Era." Although various teaching methods have emerged today, with online media serving as a crucial communication tool, after analyzing different teaching approaches, it has been proven that the Buddha's teaching methods can help learners achieve their educational goals according to their learning potential. From the study of Buddhist teaching methods, it was found that the Buddha used a learner-centered approach, with three key components in the following order: 1) The teacher must understand the learners, knowing their needs, aptitudes, and potential by using needs assessments, aptitude evaluations, and basic knowledge tests to help the teacher comprehend the learner's capabilities. 2) Selecting content appropriate for the learners by choosing reasonable content and structuring the teaching sequence in a way that is easy for learners to understand. 3) Organizing teaching methods, transmission techniques, and selecting appropriate and engaging media. When the teacher integrates these three components into the planning and preparation of lessons according to Buddhist teaching principles, it will help make teaching more effective in achieving its goals.

Keywords: Development, Buddhist teaching methods, teaching effectiveness.

บทนำ

ประโยชน์ของพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายประการที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนการสอนและการพัฒนาตนเองของผู้เรียน ดังนี้ 1) การเข้าใจผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง พุทธวิธีการสอนเน้นการเข้าใจความต้องการ ความถนัด และศักยภาพของผู้เรียน ทำให้ผู้สอนสามารถปรับการสอนให้

เหมาะสมกับแต่ละบุคคล ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น 2) การเลือกเนื้อหาที่เหมาะสม พุทธวิธีการสอนเน้นการเลือกเนื้อหาที่สอดคล้องกับความสนใจและความสามารถของผู้เรียน ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น และทำให้การเรียนการสอนมีความหมายและคุณค่ามากขึ้น 3) การสอนที่มีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ พุทธวิธีการสอนเปิดโอกาสให้ผู้สอนสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการสอนและสื่อที่ใช้ได้ตามสถานการณ์และความต้องการของผู้เรียน ซึ่งช่วยให้การเรียนการสอนมีความหลากหลายและน่าสนใจ 4) การพัฒนาทางจิตใจและสติปัญญา นอกจากการพัฒนาความรู้ทางวิชาการแล้ว พุทธวิธีการสอนยังส่งเสริมการพัฒนาทางจิตใจและสติปัญญาของผู้เรียน โดยเฉพาะการฝึกฝนสมาธิและการเจริญปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ 5) การสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ การสอนที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและเน้นความสำคัญของการพัฒนาตนเองตามแนวพุทธศาสตร์ ช่วยสร้างแรงบันดาลใจและความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ของผู้เรียน ด้วยประโยชน์เหล่านี้ พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าจึงถือเป็นวิธีการที่มีความสำคัญในการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน (Thich Nhat Hanh. 1991).

การแสดงธรรมเทศนาในครั้งพุทธกาลที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงโปรดมนุษย์สัตว์และเทวดาตลอดระยะเวลารวมทั้งสิ้น 45 พรรษาหลังองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ดั่งที่ได้พบในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้นได้แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์ จากที่ได้ศึกษาถึงพุทธวิธีการสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พบว่ามีความเป็นสากลและ ไม่จำกัดกาลเวลา พระองค์ทรงหลายวิธี ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้พระองค์ประสบความสำเร็จในการสอน มีองค์ประกอบสามประการคือ 1) ความเข้าใจของผู้ที่ศึกษา 2) การคัดเลือกเนื้อหาที่มีความเหมาะสม 3) การเลือกใช้วิธีการสอนที่เหมาะกับผู้ที่เข้ามาศึกษา จากองค์ประกอบทั้งสามประการที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น สามารถนำมาเสนอเพื่อเป็นวิธีที่ใช้ในการพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนตามหลักพุทธวิธีการสอน โดยนำหลักต่างๆ ซึ่งพระพุทธองค์นำมาใช้ให้มีความความสำเร็จในงานด้านการสอน ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาการทางด้านการสอนที่พบได้ในปัจจุบัน ทำให้ผู้ที่จะศึกษา อันได้แก่ผู้ที่มีหน้าที่เป็นครูหรืออาจารย์ รวมไปถึงวิทยากรที่ได้เข้ารับการฝึกอบรมตลอดจนผู้ที่มีบทบาทในด้านการสอนและงานด้านการฝึกอบรมได้เข้ามาเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นการสร้างแรงบันดาลใจที่ส่งผลทำให้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตัวเองให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น โดยใช้วิธีการนำเสนอและสื่อการสอนใหม่ๆ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป ซึ่งจะส่งผลทำให้มีการพัฒนาศักยภาพต่อตนเองและมีการยกระดับศาสตร์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ตามความเชี่ยวชาญของผู้สอนหรือผู้ที่บทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดนำเสนอความรู้นั้นๆ ต่อไป โดยที่จะต้องปรับให้เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ สภาพแวดล้อมรวมไปถึงความเป็นไปได้ในสภาพปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนนั้นได้รับแรงบันดาลใจและมองเห็นความสำคัญทางด้านการศึกษาในวิธีการสอน

ของพระพุทธองค์ เพื่อที่จะนำความรู้ที่ได้จากพุทธวิธีการสอนมาใช้ในการพัฒนาการสอนของตัวเอง และสามารถนำมาถ่ายทอดให้แก่ผู้ที่เรียนรู้ และสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนางานทางด้านการสอน และทางด้านการฝึกอบรมให้สอดคล้องกับความสนใจ พื้นฐาน รวมไปถึงภูมิหลังและจริตของผู้เรียนเพื่อให้การสอนนั้นสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ต่อไป

พุทธวิธีการสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

พุทธวิธีการสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีหลายวิธีที่พระพุทธเจ้าใช้ในการถ่ายทอดธรรมะเพื่อให้เข้าถึงผู้ฟังที่มีความสามารถและความเข้าใจที่แตกต่างกันไป นี่คือตัวอย่างบางส่วน

1. วิธีการสอนแบบปรินิพพาน (ปรินิพพานิกวิธี) เป็นการสอนที่ใช้ในการปราบกิเลสให้หมดสิ้น ซึ่งเป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าใช้สอนบรรพชิตและพระอรหันต์ โดยเน้นการแสดงธรรมที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับความไม่เที่ยงของสังขารและสภาพของนิพพาน (The Pali Text Society. 1991).

2. วิธีการสอนแบบอนุปุพพิกถา พระพุทธเจ้ามักใช้วิธีการนี้ในการสอนบุคคลทั่วไป โดยเริ่มจากเรื่องพื้นฐานง่าย ๆ เช่น เรื่องทาน (การให้) ศีล (การรักษาศีล) และเรื่องธรรมเบื้องต้น แล้วจึงค่อย ๆ นำไปสู่เรื่องที่ลึกซึ้งขึ้น เช่น เรื่องอริยสัจ 4 เพื่อให้ผู้ฟังมีพื้นฐานความเข้าใจที่ดีและไม่รู้สึกยากเกินไปในการรับธรรมะ

3. วิธีการสอนแบบไตรสิกขา เป็นการสอนที่เน้นการฝึกฝนใน 3 ด้าน คือ ศีล (ความประพฤติที่ดี), สมาธิ (การฝึกจิตให้สงบ), และปัญญา (การรู้แจ้งในสัจธรรม) ซึ่งเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การพ้นทุกข์

4. การสอนด้วยปัญหาวิสุทธิ (การใช้ปัญหาตามลำดับขั้น) พระพุทธเจ้าทรงใช้การสอนแบบถาม-ตอบเพื่อกระตุ้นความคิดและการพิจารณาของผู้ฟัง ตัวอย่างเช่น ในกรณีของอัญญาโกณฑัญญะ พระพุทธเจ้าได้ถามคำถามที่นำไปสู่การตรัสรู้โดยตรง

5. การสอนผ่านการใช้สัญลักษณ์และการเปรียบเทียบ: พระพุทธเจ้ามักใช้การเปรียบเทียบ เช่น การเปรียบชีวิตมนุษย์กับใบไม้ในป่า หรือการเปรียบทุกข์เป็นเปลวไฟ เพื่อช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจธรรมะได้ง่ายขึ้น

6. การสอนด้วยวิธีเจริญสติปัฏฐาน 4 พระพุทธเจ้าทรงสอนการเจริญสติใน 4 ด้าน ได้แก่ กายานุปัสสนา (สติปัฏฐานเกี่ยวกับกาย), เวทนานุปัสสนา (สติปัฏฐานเกี่ยวกับเวทนา), จิตตานุปัสสนา (สติปัฏฐานเกี่ยวกับจิต), และธรรมานุปัสสนา (สติปัฏฐานเกี่ยวกับธรรม) ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้ในการฝึกสมาธิและปัญญาเพื่อให้เกิดการตื่นรู้

7. การสอนด้วยการกระทำเป็นตัวอย่าง พระพุทธเจ้ามักใช้การกระทำของพระองค์เองเป็นตัวอย่างในการสอน เช่น การดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย การมีสติและสมาธิอยู่เสมอ เพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้กับสาวก (Buddhaghosa, B. 1991).

วิธีการสอนเหล่านี้ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาต่าง ๆ ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญในการศึกษาพุทธวิธีการสอนที่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อการศึกษาและการพัฒนาตนเองในพระพุทธศาสนา พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า พบว่าความสำเร็จในการสอนของพระพุทธเจ้าสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับผู้เรียน โดยเริ่มจากแนวทางที่ไม่ได้บังคับให้เชื่อ พระพุทธองค์จะทรงสั่งสอนแก่ผู้ที่จะศึกษา หรือผู้ที่สนใจ และมีความสัทธา นั่นหมายถึงว่าผู้ศึกษาต้องมีความอดทนในการเรียน และพระองค์ทรงไม่บังคับ พระพุทธองค์ท่านทรงให้ผู้ที่ศึกษาได้คิด ได้ได้ทบทวนไตร่ตรองด้วยสติและปัญญาของตนเอง ก่อนที่ได้เชื่อในสิ่งที่เองนั้นได้รับฟัง ตัวอย่างเหมือนคำสอนที่พระพุทธองค์ได้ทรงสอนหรือแสดงธรรม ให้กับชาวกามาละ ตามที่ชาวพุทธเข้าใจและทราบกันดีถึงหลักธรรมกาลามสูตรทั้งสิบข้อ นั้นคือหลักปรัชญาด้านการงานด้านสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธองค์ทรงหวังให้ผู้ที่จะศึกษานั้น มีความคิดที่อิสระ รวมไปถึงในการใช้สติปัญญาเพื่อใช้ในการทบทวนและพิจารณาทางด้านสั่งสอนด้วยตัวเอง ตามที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แนะนำไว้ให้แก่ชาวพุทธว่าไม่ให้เชื่อสิ่งต่างๆ โดยไม่นำสติปัญญามาพิจารณาทบทวนให้ใคร่เห็นจริงถึงคุณถึงโทษ หรือสิ่งดีและสิ่งไม่ดีก่อนเชื่อ ซึ่งหลักธรรมหรือหลักการเหล่านี้จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ศึกษาได้มีส่วนร่วมทางด้านการคิดและการพิจารณาด้วยตนเอง พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจภูมิหลัง จริต ความสนใจ และระดับสติปัญญาของผู้เรียน พระพุทธองค์จึงทรงสามารถที่จะเลือก และใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้ศึกษาเล่าเรียน ดังนั้นในบทความนี้จำนำเสนอ ในด้านพุทธวิธีการสอนเท่านั้น ดังจะนำเสนอเพียงสามประเด็นดังนี้คือ 1) ความเข้าใจของผู้ที่จะเรียน 2) การเลือกใช้เนื้อหาที่มีความเหมาะสม และ 3) การเลือกนำวิธีการสอนมาใช้ให้เหมาะสม โดยมีสาระสำคัญในแต่ละประเด็นตามลำดับดังนี้

องค์ประกอบแรก: ความเข้าใจผู้ที่จะเรียน

พุทธวิธีการสอนเน้นความเข้าใจผู้เรียนนั้นถือได้ว่าเป็นแนวทางสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการเข้าใจศักยภาพ ความต้องการ รวมไปถึงสภาพจิตใจของผู้เรียนก่อนจะเรียนหรือการถ่ายทอดธรรมะ วิธีการนี้มีลักษณะเฉพาะที่พบเห็นได้ในหลายๆกรณีในคัมภีร์พระไตรปิฎก หลักการสำคัญทางด้านพุทธวิธีการสอนที่เน้นความเข้าใจผู้เรียน 1) การเข้าใจพื้นฐานของผู้เรียน พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมกับพื้นฐานของผู้ฟัง ตัวอย่างเช่น การสอน "อนุปุพพิกถา" โดยเริ่มจากเรื่องที่ง่ายและคุ้นเคยกับผู้ฟัง เช่น การทำบุญ การรักษาศีล จากนั้นจึงค่อยๆ นำไปสู่ธรรมะที่ลึกซึ้งมากขึ้น เช่น อริยสัจ 4 2) การใช้คำถามเพื่อตรวจสอบความเข้าใจ: พระพุทธเจ้ามักใช้การถามคำถามเพื่อประเมินความเข้าใจของผู้เรียนและเพื่อ

กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น การสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการตรวจสอบและขัดเกลาความเข้าใจของสาวก 3) การปรับการสอนให้เข้ากับระดับสติปัญญาของผู้เรียน: พระพุทธเจ้าทรงปรับธรรมเทศนาให้เหมาะสมกับระดับความรู้และประสบการณ์ของผู้ฟัง ตัวอย่างเช่น การแสดงธรรมแก่เด็ก พระองค์จะเลือกใช้ภาษาที่เรียบง่ายและเนื้อหาที่เข้าใจได้ง่าย 4)การให้ความสำคัญกับความพร้อมทางจิตใจ: พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับสภาพจิตใจของผู้เรียน การสอนของพระองค์มักมุ่งเน้นไปที่การช่วยผู้เรียนให้มีจิตใจที่สงบ หรือเปิดกว้างพร้อมรับธรรมะ ตัวอย่างเช่น ในการสอนพระราหุล พระพุทธเจ้าจะสอนให้พระราหุลเจริญสติเพื่อให้จิตใจมั่นคงก่อนที่จะรับธรรมะที่ลึกซึ้ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2552: 124).

สรุปได้ว่า พระพุทธองค์ทรงจัดสรรเวลาส่วนหนึ่งเพื่อทรงตรวจและพิจารณาศึกษาตัวผู้เรียน โดยพระพุทธองค์ท่านได้พิจารณาถึงความใส่ใจและความสนใจ รวมไปถึงระดับสติปัญญาของผู้ที่จะเรียน โดยพระองค์ทรงใช้พระปรีชาญาณ ตัวอย่างเช่น การใช้นานาธิมุตติกญาณ พระองค์ทรงคำนึงถึงความสนใจและความถนัด โดยพระองค์ทรงใช้อินทริยปโรปริยตฺตญาณ เพื่อให้ทรงรู้ถึงในระดับสติปัญญา ความรู้ความสามารถ รวมไปถึงความพร้อมในการเรียนรู้ของผู้ที่จะเรียน ซึ่งในหนังสือพุทธวิธีในการสอน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2562: 16) ได้กล่าวไว้ในตอนหนึ่งในพระคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า “พระญาณของพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ตรัสรู้แล้ว ย่อมเป็นไปรอบในสัตว์ทั้งปวง พระผู้มีพระภาค พระองค์ย่อมทรง ทราบอัธยาศัย อนุสัยจริต และอธิมุติ แห่งสัตว์โลกทั้งปวง ย่อมทรงทราบถึงเหล่าสัตว์ผู้มีกิเลสธุลีน้อย ในปัญญา มีจักษุ มีกิเลสธุลีมากในปัญญาจักษุ มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการเลวทราม ผู้ควรแนะนำได้โดยง่าย และผู้ที่แนะนำได้โดยยาก” พระสุตตันตปิฎก ในคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิเทส (พระไตรปิฎกฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539, เล่มที่ 29 ข้อที่ 64, หน้า215)

พระพุทธองค์ทรงได้ให้ความสำคัญในการพิจารณาและได้ทำความเข้าใจให้กับผู้ที่เรียนในหลายๆมิติ ในระดับของสติปัญญา ยังแบ่งออกเป็นสี่ระดับตามที่เราทราบและมีการอุปมาเปรียบเทียบถึงบัวทั้งสี่เหล่า ได้แก่ 1) อุคฆฏิตัญญู คือกลุ่มคนที่มีสติปัญญามากที่สุด สามารถศึกษาและเรียนรู้ได้รวดเร็ว สามารถเข้าใจเรื่องได้ทันทีแม้จะได้ฟังเพียงหัวข้อเท่านั้น 2) วิปจิตัญญู เป็นกลุ่มที่มีสติปัญญาขั้นรองลงมา สามารถเข้าใจเรื่องได้เมื่อได้รับฟังคำขยายความ 3) เนยยะ คือกลุ่มที่มีระดับสติปัญญารองลงมาจากสองพวกข้างต้น สามารถเรียนรู้ได้ช้าเข้าใจเรื่องได้ต้องได้รับการอธิบาย และ4) ปทปรมะ คือกลุ่มที่มีปัญญาน้อย อธิบายให้เข้าใจได้ยาก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546). นอกจากนี้ พระองค์ยังเข้าใจในเรื่องจริตของผู้เรียนด้วย เพราะจริตเป็นธรรมชาติด้านอุปนิสัย เป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่เป็นปกติประจำของแต่ละคนที่เรียกว่าจริตหรือจริยา ที่แบ่งเป็น 6 จริตได้แก่

1. ราคจริต 2. โทสจริต 3. โมหจริต 4. สัทธาจริต 5. พุทธจริต และ 6.วิตกจริต พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิเทส (พระไตรปิฎกฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539, เล่มที่ 29 ข้อที่ 154, หน้า 545) การเข้าใจในจริต จะสามารถทำให้ผู้สอนเลือกวิธีในการด้านการให้ตรงกับจริตได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ขึ้นอยู่กับเป้าหมายด้วยว่ามุ่งเน้นในทางโลกหรือในทางธรรม การสอนในด้านทางโลกคือสอนให้ยึดผู้สอนสามารถเอาจริตมาเป็นตัวล่อหรือเป็นการสร้างแรงจูงใจ เช่นผู้มีราคะจริต จำเป็นต้องใช้สิ่งที่สวยงามมาเป็นตัวล่อให้กับผู้เรียนหรือนำมาเพื่อเป็นรางวัล ส่วนในการสอนทางหลักธรรมะ คือการสอนที่มุ่งให้ละ ผู้สอนก็จะต้องสอนให้กับพวกที่มีราคจริตให้เห็นถึงสัจธรรมที่ว่าสิ่งสวยงามนั้นไม่เที่ยง ฯ เป็นต้น

องค์ประกอบที่สอง: การเลือกเนื้อหา

การเลือกเนื้อหาสอนตามหลักพุทธวิธีการสอนเน้นการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับความสามารถและความต้องการของผู้เรียน การเลือกเนื้อหาจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายประการเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการพุทธศาสนา ดังนี้

หลักการเลือกเนื้อหาสอนตามพุทธวิธีการสอน 1) พิจารณาความพร้อมของผู้เรียน เลือกเนื้อหาที่เหมาะสมกับระดับความเข้าใจและประสบการณ์ของผู้เรียน เช่น การสอนธรรมะพื้นฐานสำหรับผู้เริ่มต้น และการสอนธรรมะที่ลึกซึ้งขึ้นสำหรับผู้ที่มีความรู้พื้นฐานแล้ว 2) เน้นความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน เนื้อหาที่สอนควรเชื่อมโยงกับประสบการณ์และปัญหาที่ผู้เรียนเผชิญในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำธรรมะไปใช้ในการแก้ปัญหาและปรับปรุงชีวิตได้ 3) การสอนแบบค่อยเป็นค่อยไป เริ่มจากเนื้อหาที่ง่ายและเข้าใจง่าย ก่อนที่จะค่อยๆ นำไปสู่เนื้อหาที่ซับซ้อนมากขึ้น การสอนแบบนี้ช่วยให้ผู้เรียนมีพื้นฐานความเข้าใจที่มั่นคงก่อนที่จะเรียนรู้เรื่องที่ลึกซึ้งกว่า 4) ปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการ ใช้การสำรวจความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเพื่อเลือกเนื้อหาที่มีความหมายและตรงกับความต้องการของผู้เรียน ซึ่งช่วยเพิ่มแรงบันดาลใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน 5) การใช้สัญลักษณ์และการเปรียบเทียบ การใช้สัญลักษณ์และการเปรียบเทียบที่เข้าใจง่ายในการอธิบายเนื้อหา เช่น การเปรียบเทียบชีวิตมนุษย์กับบัวที่อยู่ในสภาพต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่ซับซ้อนได้ง่ายขึ้น 6) การเน้นการฝึกปฏิบัติ เนื้อหาควรรวมถึงการฝึกปฏิบัติที่ช่วยเสริมสร้างประสบการณ์ตรง เช่น การฝึกสมาธิ การเจริญสติ หรือการทำบุญ ซึ่งเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถประสบผลลัพธ์ที่เห็นได้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2552).

นอกเหนือจากส่วนของตัวเนื้อหาเองแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงจัดวางเนื้อหาที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถติดตามและทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ง่ายด้วย เช่นพระองค์ทรงเริ่มสั่งสอนจากสิ่งที่เข้าใจง่ายไปหายากตามลำดับ ตัวอย่างได้แก่การสอนเรื่องของไตรสิกขาเริ่มต้นจาก การไม่ทำความชั่วทำแต่ความดี และสอนเรื่องที่ยากขึ้นไปอีกตามลำดับคือ การทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ ในบางโอกาส

เนื้อหาที่ทรงสอนก็ใช้วิธีนำผู้เรียนไปพบกับประสบการณ์ตรง หรือการลงสนามเรียนรู้จากสถานการณ์จริงเลย จึงบรรลุธรรม นอกจากนี้พระพุทธเจ้าจะเลือกสอนตรงเนื้อหาที่ตรงประเด็นไม่ออกนอกเรื่อง มีเหตุ มีผล สามารถคิดตามและเห็นผลได้อย่างจริง และทรงสอนเท่าที่จำเป็น สำหรับผู้เรียนให้การเรียนรู้ได้ผล นั่นคือการสั่งสอนให้ผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลาง

องค์ประกอบที่สาม: การเลือกวิธีการสอนมาใช้ให้เหมาะสม

นอกเหนือจากการวิเคราะห์ผู้ฟัง การเลือกเนื้อหาที่เหมาะกับผู้ฟังแล้ว ประการสุดท้ายในพุทธวิธีการสอนคือการเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม ในที่นี้ผู้เขียนจะขอแบ่งวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าออกเป็นสามหัวข้อย่อยดังต่อไปนี้

1) ลีลาการการสอน (Teaching Style) ลีลาการสอนของพระพุทธเจ้ามีความหลากหลาย จากหนังสือพุทธวิธีในการสอนของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้สรุปลีลาการสอนของพระพุทธเจ้าไว้สี่ประการ คือ 1) สันทัสสนา 2) สมาทปนา 3) สมุตเตชนา 4) สัมปหังสนา

2) วิธีการสอน (Teaching Method) รูปแบบวิธีการสอน ของพระพุทธเจ้าก็มีความหลากหลายเช่นกัน ดังจะขอยกตัวอย่างรูปแบบที่ได้พบบ่อย ๆ ดังต่อไปนี้ 1) แบบสนทนา หรือแบบสากัจฉา 2) แบบบรรยาย 3) แบบตอบปัญหา 4) แบบวางกฎข้อบังคับ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2562: 47)

3) กลวิธีและอุบายประกอบการสอน พุทธวิธีที่พระองค์นำมาใช้ต่างวาระ ต่างบุคคลมีความหลากหลาย ดังนี้ 1. การยกอุทาหรณ์ การเล่านิทานประกอบ ช่วยทำให้มีความเข้าใจได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำแม่นเห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) 2. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา 3. การใช้อุปกรณ์ในการสอน 4. การทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบสาธิตนำเสนอให้ดู พระพุทธเจ้าทรงมีพระจริยาวัตรอันดีงามอยู่แล้วและพระองค์ก็ได้ตรัสสอนในสิ่งที่พระองค์ปฏิบัติอยู่แล้วท่านจึงเป็นแบบอย่างที่ดี ตัวอย่างตอนหนึ่งที่ท่านสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้นำมายกให้เห็นการที่พระองค์ทรงลงมือปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างแก่พระอานนท์คือ ขณะเสด็จไปตามเสนาสนะที่อยู่ของพระสงฆ์ได้ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุรูปหนึ่ง อาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูตรของตน ไม่มีผู้พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหาจัดการทำความสะอาดโดยเรียบร้อยเสร็จแล้วจึงทรงประชุมสงฆ์ทรงสอบถามเรื่องนั้น พระวินัยปิฎก ในคัมภีร์พระวินัย (พระไตรปิฎกฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539, เล่มที่ 5 ข้อที่ 365, หน้า 240) 5. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ๆ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมพร้อมกับปฏิภาณของพระพุทธองค์ 6. ยุทธวิธีในการเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล 7. การรู้จักจังหวะและโอกาส

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าปัจจัยสามประการเป็นองค์ประกอบสำคัญของพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า และองค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์และสนับสนุนให้การสอนของพระพุทธเจ้าประสบความสำเร็จ โดยจะต้องเริ่มต้นที่การที่ผู้สอนต้องเข้าใจผู้เรียนมาเป็นอันดับแรก ใช้ผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลางในการเตรียมเนื้อหาที่เป็นองค์ประกอบถัดมา จากนั้นการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมในการถ่ายทอด เนื้อหาที่เตรียมมาให้เหมาะกับผู้เรียนอันเป็นองค์ประกอบสุดท้าย ทั้งสามปัจจัยนี้ต้องทำงานร่วมกันตามลำดับ ปัญหาที่การสอนขาดประสิทธิภาพล้วนเกิดจากความบกพร่องขององค์ประกอบใด ๆ ตั้งแต่หนึ่งองค์ประกอบขึ้นไป ก็จะส่งผลทำให้ผู้สอน นำพาผู้เรียนไปสู่เป้าหมายการเรียนได้ การที่จะพัฒนาการสอนจึงจำเป็นที่จะต้องทำเหตุ ปัจจัยสามประการนี้ให้ดีพร้อม ผู้สอนก็จะสามารถคาดหวังผลลัพท์ที่ดีได้เช่นกัน

การพัฒนาประสิทธิภาพการสอนตามหลักพุทธวิธี

การพัฒนาประสิทธิภาพการสอน สรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. ประสิทธิภาพในการทำความเข้าใจผู้เรียน จากพุทธวิธีการสอนจะเห็นว่าพระพุทธเจ้าจะพิจารณาสอนแก่ผู้ที่มีความพร้อมในการเรียน หากจะนำพุทธวิธีมาปรับใช้ ผู้สอนก็สามารถจะทำได้ด้วยการทำการสำรวจ ความต้องการผู้เรียน ศึกษาภูมิหลังการศึกษาผู้เรียน วัดระดับความรู้และศักยภาพผู้เรียน เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้เรียน โดยสร้างกระบวนการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนได้หลายวิธี เช่น การเรียนปรับพื้นฐาน เพื่อปรับพื้นฐานให้เพียงพอก่อนการเรียนร่วมกันในชั้นเรียน การทดสอบเพื่อวัดระดับพื้นฐานความรู้ เพื่อจัดกลุ่มผู้เรียนที่มีพื้นฐานใกล้เคียงกันเรียนในเนื้อหาเดียวกัน การทดสอบทักษะแทนการทดสอบความรู้ การประเมินผลการเรียนรู้ระหว่างเรียน เพื่อปรับเนื้อหาหรือทบทวนการแบ่งกลุ่มเรียนอีกครั้ง และการมอบหมายให้ศึกษาค้นคว้า และเรียนรู้ด้วยตนเอง วิธีการเหล่านี้เหมาะกับการจัดการเรียนการสอนที่มีผู้เรียนเป็นกลุ่มก้อน เช่นการเรียนในชั้นเรียน ผู้สอนสามารถสร้างเครื่องมือในการวัดระดับความพร้อมของผู้เรียน ก่อนการสอน ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะช่วยให้ผู้เรียนที่มีระดับสติปัญญา ความรู้ และทักษะที่ใกล้เคียงกัน เข้าเรียนในชั้นเรียนเดียวกัน ซึ่งจะง่ายต่อการจัดเนื้อหาการสอน และเป็นผลดีต่อผู้เรียน ที่จะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การตั้งคำถาม การวิเคราะห์ปัญหาและมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ในระดับใกล้เคียงกันจะทำให้การเรียนสนุก ไม่เกิดความเบื่อหน่าย

นอกจากนี้หากผู้สอนได้ศึกษาความถนัด จริตผู้เรียน หรือสไตล์การเรียนรู้ 4 แบบที่แตกต่างกันได้แก่ 1) ความถนัดในการเรียนรู้ทางจักษุประสาท หรือทางสายตา คือ ผู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ดีจากการมอง การดูการเห็น 2) ความถนัดในการเรียนรู้โดยทางโสตประสาท หรือทางหู คือ ผู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ดีจากการฟังการพูดคุย สนทนา อภิปราย แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น 3) ความ

ถนัดในการเรียนรู้ทางประสาทสัมผัส คือ ผู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ดีจากการเขียน การอ่าน การรู้สึกการได้สัมผัสจับต้อง การลงมือปฏิบัติ หรือกระทำด้วยตนเอง และการได้รับประสบการณ์ตรง และ 4) ความถนัดในเรียนรู้ทางการเคลื่อนไหวร่างกาย คือผู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ดีจากการแสดงออกโดยการเคลื่อนไหวร่างกายก็จะออกแบบการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียนเพื่อเพิ่มการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น

2. ประสิทธิภาพในการเลือกเนื้อหาที่ใช้สอน ผู้สอนต้องวิเคราะห์ผู้เรียนให้เข้าใจเพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหา จัดลำดับเนื้อหา และความสมเหตุสมผลในมุมมองผู้เรียนเป็นหลัก มิใช่จากมุมมองผู้สอนซึ่งมีความเข้าใจ การตีความ และประสบการณ์ที่ต่างจากผู้เรียน ผู้สอนจะต้อง เลือกเนื้อหา ตัวอย่างที่ยกมาประกอบจากมุมมองผู้เรียน ทั้งยังต้องคำนึงถึง ภูมิหลังการศึกษา ประสบการณ์ อายุ รสนิยม ความสนใจ วุฒิภาวะ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้สอนปรับเนื้อหา หรือเลือกการยกตัวอย่างที่จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจสาระสำคัญของเนื้อหาที่สอนได้มากขึ้น จากแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องอริยสัจ 4 โดยจะเริ่มต้นให้ผู้เรียนได้ตระหนัก ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น หากขาดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะ (ทุกข์) เหตุแห่งปัญหา ก็คือความไม่รู้ ขาดความเข้าใจที่ถูก การฝึกฝนหรืออาจเกิดจากทัศนะคติที่ไม่ถูกต้อง (สมุทัย) จากนั้นก็จะต้องตั้งป้าหมายที่ต้องการบรรลุ ก็คือวัตถุประสงค์ของการเรียน (นิโรธ) และสุดท้ายก็คือการลงมือที่จะเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ (นิโรธ) นอกเหนือจากการจัดเรียงตามลำดับข้างต้นแล้ว ยังมีการการกำหนดลำดับเนื้อหาตามระดับความยากง่ายของเนื้อหาให้ชัดเจน

3. ประสิทธิภาพในการเลือกวิธีการสอน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องลีลาการสอน วิธีการสอน และกลวิธีและอุบายประกอบการสอน กับการเลือกเทคนิคและวิธีการที่ใช้ในปัจจุบัน เช่น การแสดงตนเป็นตัวอย่าง ในส่วนการการนำความรู้เรื่องจริตหรือความชอบผู้เรียนมาช่วยออกแบบวิธีการสอน ผู้สอนก็สามารถนำเนื้อหาที่คัดเลือกว่ามีความเหมาะสมกับผู้เรียน มาถ่ายทอดด้วยวิธีการ หรือสื่อการสอนที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจ เข้าถึง เนื้อหาตามจริตและความถนัด อาทิ ผู้เรียนบางคนถนัดที่จะเรียนด้วยการอ่าน การดู การเห็น บางคนก็เรียนรู้ได้ดีด้วยการฟัง การพูดคุย การสนทนาการอภิปราย บางคนก็เรียนรู้ได้ดีหากได้เขียน และการอ่าน การรู้สึกการได้สัมผัสจับต้องผู้เรียนก็เรียนรู้ได้ดีหากได้เคลื่อนไหวร่างกายในทางปฏิบัติ ผู้สอนมีข้อจำกัดในการเข้าถึงความถนัดของผู้เรียนอีกทั้งในชั้นเรียนก็ไม่ได้มีผู้ที่มีความถนัดอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว ดังนั้นสิ่งที่ผู้สอนจะช่วยเพิ่มโอกาส การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนที่มีความหลากหลายได้ด้วยการเตรียมสื่อการสอนที่มีความหลากหลายเพื่อเข้าถึงผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน รวมทั้งผู้ที่ที่มีความถนัดที่หลากหลาย ด้วยการออกแบบสื่อที่หลากหลาย ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้หลายทาง เช่น ได้อ่าน ได้ฟัง ได้อภิปราย ได้ลงมือปฏิบัติ ผู้เรียนก็จะมีความเข้าใจมากกว่าการเรียนจากเรียนจากเพียงสื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง

ปัจจุบันเป็นยุคของการใช้ข้อมูล เป็นยุคที่ผู้คนชอบแบ่งปันข้อมูล การแสดงความต้องการ แสดงตัวตนเป็นไปด้วยความสมัครใจ และบ่อยครั้งเป็นเงื่อนไขของการเข้าถึงซึ่งข้อมูล หรือแลกกับการใช้บริการ ตัวอย่างเช่นการที่บุคคลจะสมัครสมาชิก หรือเปิดการใช้บัญชีทางอิเลคโทรนิก อาทิ เฟซบุ๊ก ไลน์ อีเมล ตลอดจนการลงทะเบียนเพื่อใช้แอพพลิเคชั่นใด ๆ อาทิ e-Banking หมอพร้อม ฯลฯ จำเป็นผู้สมัครต้องให้ข้อมูลกับผู้ให้บริการอย่างเลี่ยงไม่ได้ การแบ่งปันข้อมูลส่วนบุคคลจึงกลายเป็นเรื่องปกติในยุคปัจจุบัน หากผู้สอนนำเงื่อนไข หรือวัฒนธรรมนี้มาใช้เป็นเงื่อนไขในการลงทะเบียนเรียนใด ๆ ก็ตาม ย่อมจะเปิดโอกาสให้ผู้สอนสามารถทำการสำรวจ และทำความรู้จักผู้เรียนได้ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการเตรียมการสอนได้ เช่นคำถามเพื่อทราบถึงความต้องการ ความสนใจ แรงจูงใจ ช่องทางการสื่อสาร การรับสาร ภูมิหลังการศึกษา ฯลฯ ข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้ผู้สอนมาประมวลผล เพื่อทำความเข้าใจผู้เรียนได้ และนำไปสู่การเลือกหรือออกแบบเนื้อหา วิธีการสอน ตลอดจนพิจารณาเลือกใช้สื่อ หรือช่องทางการสอน ให้สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจ แรงจูงใจ ความถนัดของผู้เรียนได้ อีกประการหนึ่งการเรียนในยุคปัจจุบัน ไม่ได้จำกัดด้วยสถานที่และเวลา บทเรียนที่ได้จากพุทธวิธีคือพระพุทธเจ้ายังเลือกจังหวะเวลาที่ผู้เรียนมีความพร้อม ดังนั้นผู้สอนจึงสามารถใช้ประโยชน์จากเทคโลโนยี ได้อย่างเต็มที่ เช่นการบันทึกการสอนเก็บไว้ในรูปแบบวิดีโอ หรือการสอนแบบด้วยโปรแกรมการสอนอิเลคโทรนิค (e-learning) ก็จะช่วยให้ผู้เรียนเลือกเรียนตามเวลาและสถานที่สะดวกและมีความพร้อม ทั้งนี้ก็ต้องพิจารณา การสอนช่องทางอื่นประกอบไปด้วย มิใช่พึ่งพาช่องทางใดช่องทางหนึ่งเพียงอย่างเดียว ก็จะช่วยส่งเสริมการเรียนได้

สรุปได้ว่า การพัฒนาประสิทธิภาพการสอนตามหลักพุทธวิธีเน้นการใช้หลักการและวิธีการของพระพุทธเจ้าในการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงและประยุกต์ใช้ธรรมะในชีวิตประจำวันได้อย่างเต็มที่ หลักการพัฒนาประสิทธิภาพการสอนตามพุทธวิธีมีดังนี้ 1) เข้าใจผู้เรียน การสำรวจความต้องการ ใช้การสำรวจเพื่อทำความเข้าใจความต้องการและความสนใจของผู้เรียน เช่น การใช้แบบสอบถามหรือการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสนใจและความเข้าใจของผู้เรียน การประเมินพื้นฐาน พิจารณาระดับความรู้และประสบการณ์ของผู้เรียนก่อนเริ่มการสอน เพื่อเลือกเนื้อหาที่เหมาะสม 2) เลือกเนื้อหาที่เหมาะสม ความสัมพันธ์กับชีวิตจริง เลือกเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนรู้มีความหมายและนำไปใช้ได้จริง การปรับระดับความยาก เริ่มจากเนื้อหาที่พื้นฐานและค่อย ๆ นำไปสู่เนื้อหาที่ลึกซึ้งมากขึ้น ตามลำดับขั้นของความเข้าใจ 3) ใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย การสอนโดยใช้ปัญหา ใช้การถามคำถามหรือการนำเสนอปัญหาเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดและพิจารณาธรรมะ การใช้สื่อและเทคนิคการสอน ใช้สื่อและเทคนิคที่หลากหลาย เช่น การใช้ภาพ, วิดีโอ, หรือกิจกรรมกลุ่ม เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความสนใจของผู้เรียน 4) ส่งเสริมการปฏิบัติ การฝึกปฏิบัติ จัดกิจกรรมที่

ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติธรรม เช่น การฝึกสมาธิ การทำบุญ หรือการเจริญสติ การสะท้อนผลการปฏิบัติ จัดให้มีการพูดคุยและสะท้อนผลการปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง 5) การติดตามและประเมินผล การตรวจสอบความเข้าใจ ใช้การสอบถามหรือการประเมินผลเพื่อวัดความเข้าใจและความก้าวหน้าของผู้เรียน การรับฟังข้อเสนอแนะ รับฟังข้อเสนอแนะจากผู้เรียนเพื่อปรับปรุงวิธีการสอนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

รูปแบบวิธีการต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของผู้สอนที่จะต้องศึกษาผู้เรียนในแง่มุมต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วและประยุกต์รูปแบบเทคนิคและรูปแบบวิธีการให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับพื้นฐานความสนใจ ภูมิหลังและจริตของผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้เรียนหรือผู้เรียนในระดับปัจเจกบุคคล หากจะเปรียบการเตรียมการสอนตามแนวพุทธวิธี ผู้เขียนเห็นว่าสิ่งที่ผู้เรียนมองเห็นและสัมผัสได้คือส่วนที่เป็นเนื้อหาและวิธีการสอน แต่สิ่งที่เป็นพื้นฐานที่ส่งเสริมเนื้อหาและวิธีการสอนคือความเข้าใจในตัวผู้เรียนที่ผู้เรียนมองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้เปรียบเสมือนส่วนของภูเขาน้ำแข็งที่อยู่ใต้น้ำที่พยุงส่วนที่อยู่เหนือน้ำ ซึ่งหากขาดความเข้าใจในตัวผู้เรียน หรือขาดความเชื่อมโยงในการนำพื้นฐานความเข้าใจในตัวผู้เรียนมาใช้แล้ว ทั้งเนื้อหา วิธีการสอนก็จะไม่ตอบโจทย์การสอน

บทสรุป

พุทธวิธีการสอนที่สามารถนำมาใช้เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการสอนในยุคปัจจุบันมีหลายแนวทางที่มีประโยชน์ ได้แก่ 1) การตั้งสติและการมีสมาธิ (Mindfulness) การฝึกสติสามารถช่วยให้ครูและนักเรียนมีสมาธิในการเรียนการสอนมากขึ้น ลดความเครียด และเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สงบและเป็นมิตรสามารถช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ดียิ่งขึ้น 2) การใช้ปัญญา (Wisdom) การสอนให้ครูและนักเรียนมีความเข้าใจในธรรมชาติของสิ่งต่างๆ และการนำมาปรับใช้ในชีวิตจริง การส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผลสามารถช่วยพัฒนาทักษะที่สำคัญในการเรียนรู้ 3) การพัฒนาความเมตตา (Compassion) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน และการเข้าใจความต้องการและปัญหาของนักเรียนอย่างจริงจัง สามารถช่วยเพิ่มความร่วมมือและแรงจูงใจในการเรียนรู้ 4) การใช้การสอนเชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) การให้ประสบการณ์ที่ตรงกับความเป็นจริงและการฝึกปฏิบัติจริงสามารถช่วยให้นักเรียนเข้าใจและจดจำความรู้ได้ดีขึ้น เช่น การเรียนรู้จากกรณีศึกษา การทำกิจกรรมกลุ่ม เป็นต้น 5) การเน้นที่คุณค่าของความรู้ (Value of Knowledge) การสร้างแรงจูงใจให้นักเรียนเห็นคุณค่าของการเรียนรู้และการศึกษามากกว่าการทำคะแนนหรือการสอบ การสอนให้เข้าใจความสำคัญของการเรียนรู้ในชีวิตจริง 6) การประเมินและปรับปรุงตนเอง (Self-Reflection and Improvement) การประเมิน

ตนเองอย่างสม่ำเสมอและการพัฒนาทักษะการสอนอย่างต่อเนื่อง การรับฟังความคิดเห็นจากนักเรียนและเพื่อนร่วมงานเพื่อปรับปรุงวิธีการสอน

การสอนคนให้มีความรู้ เปรียบเสมือนการพาผู้เรียนออกเดินทางจากที่แห่งหนึ่ง คือความไม่รู้และความทุกข์ ไปสู่จุดหมายหนึ่ง คือการถึงซึ่งความรู้และความสุข พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าจึงเปรียบได้กับเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้สอนนำพาผู้เรียนเดินทางไปสู่จุดหมาย หากเทียบการเรียนการสอนกับหลักอริยสัจ 4 โดยจุดเริ่มต้นของผู้เรียนคือการแก้ไขปัญหาที่มีอยู่บางประการได้ (ทุกข์) ซึ่งคือเหตุคือขาดความรู้ (สมุทัย) ความทุกข์ที่มีจะเป็นแรงจูงใจให้เกิดการแสวงหาความรู้ ด้วยวิธีการที่เหมาะสม (มรรค) เพื่อนำความรู้ไปแก้ปัญหาที่มีให้ลุล่วงได้ (นิโรธ) เปรียบเสมือนที่หมายปลายทางของผู้เรียน การพัฒนาการสอนตามหลักพุทธวิธี เป็นทางหนึ่งที่พัฒนากระบวนการสอนแบบองค์รวม โดยมีองค์ประกอบสามประการ คือ 1) โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจผู้เรียนโดยเน้นไปที่เป้าหมาย ความสนใจ แรงจูงใจ และ 2) การเลือกเนื้อหา การจัดลำดับเนื้อหาให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย สมเหตุสมผล โดยปรับเนื้อหาให้เข้ากับบริบทผู้เรียน และประการสุดท้าย 3) เลือกวิธีการสอนและสื่อการสอนให้เหมาะกับผู้เรียน ก็จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจและเพิ่มโอกาสการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมากขึ้น สิ่งที่ผู้สอนควรคำนึงและกำหนดให้อยู่ในส่วนหนึ่งของการวางแผนและกำหนดวิธีการสอนคือ การหาทางช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นถึงความจำเป็นและเกิดมีความต้องการ ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันสำคัญจากภายในที่ช่วยให้ผู้เรียน เกิดฉันทะในการเรียน ยึดโยงให้ผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งของการเรียน มุ่งมั่นและรับผิดชอบต่อพันธกิจการเรียน อันจะมีส่วนสนับสนุนให้การเรียนประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย

เอกสารอ้างอิง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2562). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). *พุทธวิธีในการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 25. กรุงเทพฯ: บริษัท โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์, 2562.

Buddhaghosa, B. (1991). *The Path of Purification (Visuddhimagga)*. (B. Nanamoli, Trans.). Buddhist Publication Society. (Original work published circa 5th century CE)

The Pali Text Society. (1991). *Tipitaka: The Pali Canon*. Pali Text Society.

Thich Nhat Hanh. (1991). *Peace Is Every Step: The Path of Mindfulness in Everyday Life*. Bantam Books.